

ISKOLA ÉS HONISMERET

A népdal továbbélésének lehetőségei*

Ha kézbe vesszük a XV. Kecskeméti Népzenei Találkozó szép műsorfüzetét, lapjairól csupa fény árad. A népdal ügyének életet szentelő tudósok, pedagógusok, kiváló együttesek, szólísták sokasága arról tesz itt bizonyosságot, hogy él a népdal. Sőt: virágzik. Ezek láttán lehet-e olyan kérdést felvetni, hogy mik a lehetőségei a népdal továbbélésének? Azaz: hogyan tud életben maradni az előttünk álló jövőben?

Ám ahol fény van, mögötte mindig ott húzódik az árnyék. S minél nagyobb a fény, az árnyék annál sötétebb. Manapság olyan fogalmakat kezdenek papírra vetni a népünk sorsáért aggódók, mint a „mindent elárasztó globalizáció...multikulturális ideológia, amerikanizmus és szinte gáttalan alkalmazkodás az általa sugalmazott mintához.” Ezekkel a problémákkal nap mint nap találkozva Kodály Zoltán intő szavai gyakran megfordulnak gondolataimban: „Addig van ország, míg nép van, s addig van nép, míg dala van”. Mert ha már nincs dala, akkor beteljesedik Ady Endre sötét jóslata: „Fölolvaszt a világ kohója. Elveszünk, mert elvesztettük magunkat”.

Sajnos, éppen népdalgyűjtő munkám közben kellett látnom a szomorú állapotot: amikor már elfogy a nép dala, utána elfogy a nép. Pár éve a burgenlandi Órvidéken sikerült két kötetben közreadnom ennek a kis magyar nyelvszigetnek dalait, sőt egy alsóőri asszonyról írott monográfiámat is, s ekkor további gyűjtőmunkára biztattak ezen a tájon. Úgy gondoltam, hogy a Fertő-vidéki, szórványban élő magyarság népdalait kellene még összegyűjtenem. Kiválasztottam Frauenkirche (egykor Boldogasszony) falut, s elhatároztam, hogy ennek a dalait próbálom összegyűjteni. Miért éppen Boldogasszonyra esett a választásom? Mert kezembe került a „Magyar-Óváron” megjelenő Mosonmegyei Lapok 1896. április 7-i száma, melyben arról tudósítják az olvasókat, hogyan fogadták itt a falu új orvosát, „Dr. Müller Miklós katolikus orvos urat... Soha még orvost széles Magyarországon ily fénnel és pompával nem fogadtak. Az egész község fel volt nemzeti zászlókkal lobogóva... Mayer Antal úr nagykereskedő fényes fogatát küldé el a megérkező orvos úr elé a pándorfi állomásra. Mikor pedig az új orvos a község határához ért, egy válogatott legényekből összeállított díszes lovasbandérium lepte meg őt; míg a községben a tűzoltó zenekar üdvözölte. Az utcákon 800–900 főnyi embertömeg kísérte zeneszó mellett lassú menetben haladó kocsiját, folytonos óvációk között.”

E tudósítást olvasva választottam Boldogasszonyt burgenlandi népdalgyűjtő munkám újabb színhelyéül. Igaz, a tudósítás megjelenése után egy szűk évszázad múltán, 1994-ben. Ám mégis azt reméltem, hogy találnom kell népdalt, népi hagyományt abban a faluban, ahol egykor ilyen fényes külsőségek között bizonygatták az emberek érzéseiket, nemkülönben magyarságukat.

De reményességemben nagyot csalatkoztam. Egy teljes napom azzal telt el, hogy nem népdalt, de olyan magyar embert találjak, aki itt született, itt éli életét. Legfeljebb 1956-ban ide települt magyarországi svábokkal tudtam magyar szót váltani. Már estefelé járt az idő, mikor olyan embert is tudott ajánlani, akiről úgy tudták, hogy Boldogasszonyon született magyar. De őt sem találtam otthon, mert éppen beteg feleségét látogatta meg akkor a bécsújhelyi kórházban. Hogy ne térjek haza egy napi „kutatómunka” után teljesen dologvégezetlenül, betértem egy 80 éves asszonyhoz, Nagy Mariska nénihez, aki 1935-ben a Sopron-megyei Szárföldről ide jött férjhez, s azóta itt él. Kérdezgettem: Szoktak-e összejönni az itt élő magyarok? – Nem, hangzott a válasz. De biztosan volt olykor kukoricafosztó, tollfosztó? – Az volt. Szoktak-e ilyenkor énekelni?

* Elhangzott a XV. Kecskeméti Népzenei Találkozón, 1998. szeptember 19-én.

– Nem, csak beszélgettünk munka közben. Névnapokon, vagy újévkor, karácsonykor csak elmentek egymáshoz, s elénekelték egy-egy köszöntő éneket? – Nem! – volt a lesújtó felelet.

E ekkor belém döbrentek Kodály Zoltán szavai. Igen, elfogyott a dal a boldogasszonyi nép ajkáról, s itt a következménye: elfogyott a nép is. Fölolvasztotta a világ kohója. E ehhez elég volt egy szűk évszázadnyi idő. Jaj, be ne következzon ilyen állapot soha pl. a Duna–Tisza közén. Legyen dala ezután is ennek a népnek, hogy nép is legyen. Magyar hagyományokat őrző nép, ami semmivel sem pótolható a világ palettáján, ezért ne olvassa föl a világ kohója.

A népdal a mai megváltozott, sok buktatót tartogató körülmények között csak élhet, ha vannak népdalt is éneklő közösségek. Mert hiába tud egy maroknyi kisebbség, vagy néhány ember népdalokat, ha azokat – Bartók szavaival élve – „sokan, sokáig” nem éneklik. Különben csak aféle zenei „holt nyelv” marad. Végül már csak kiadványok, hangfelvételek őrzik könyvtárak, archívumok polcain eltemetve. Ahogyan Kodály Zoltán mondotta: „Holt kincs” lesz csupán, „a láda funekén”.

Bármennyire atomizálódik is napjaink társadalmá, mégis akadnak közösségek, csak töltsük meg ezeket népdalénekléssel.

Első közösség, melynek kötelékébe belép a mai gyermek: az óvoda. Még itt van a legjobb kezében a népdal ügye. Kivált ott, ahol úgynevezett hagyományőrző munkaközösségben állnak össze az óvónők, s ennek szellemében végzik munkájukat. De még az óvodákban is lehetne szaporítani azokat az alkalmakat, amikor ápolhatnánk zenei anyanyelvünket. Ne csak az úgynevezett foglalkozásokon énekeljünk, játsszunk énekes népi játékokat a kis óvodásokkal. Akkor is lehetne dalt dúdolni, ha pl. rajzoltatjuk, sétáltatjuk, vagy kirándulni viszzük őket. Mert minden ilyen dalolási alkalommal erősíteni tudjuk bennük az éneklés, a népdal szeretetét, s rajza keresztül tudatalatti magyarságukat.

Az iskola azután építsen erre az alapokra. Ne szakadjon félbe az itt elkezdett munka. Igaz, iskolai énektanításunk lehetőségei egyre szűkülnek, miközben az iskolán kívül hihetetlen mennyiségben ömlik gyermekeinkre a rosszhatás. De ha pedagógusaink olyan mértékben adagolják ellenhatásként a jót, mint ahogyan ömlik a rossz, s megérettetik ennek örömét, értékét, akkor lehetetlen, hogy legtöbbben ne a jót válasszák. Örömmel látom, hogy csupán Győrött és környékén tudomásom szerint 41 iskolában már az első osztálytól kezdve néprajzot tanítanak volt tanítványaim. Mert a korrepetálási órák közül egyet kineveznek „néprajznak” Ki is mennek a faluba hagyományokat gyűjteni, sőt visszavinni. Bármilyen hihetetlenül hangzik, győri lakótelepi gyerekek karácsony előtt bekopogtatnak az emeletes házak lakásaiba, s eléneklik a mendikálóikat, karácsony és újév között regölnek, pünkösdkor kiskirálynéval járnak, s mindennütt szívesen fogadják őket. Hát még falun! Vagy például a salgótarjáni, Arany János nevét viselő iskola egyik tanítónője, Nagy Józsefné rendszeresen beszámol nekem arról a munkáról, melyet az úgynevezett „hagyományőrző osztályával” végez. Már a második ilyen osztályát vittel fel a negyedikig. S ezek a gyerekek népi hangszereket tanulni járnak a helybeli zeneiskolába, népi tánccal, népdalénekléssel, szokások megjátszásával foglalkoznak, sőt már népi zenekart is szerveztek. Ha táborozni mennek, rá se hederítenek a diszkóra, hanem élvezettel táncolják a marosszékit, a dunántúli ugrókat, s az ezekhez hasonlókat. Az iskolai szünetek előtt már szorongatják kezükben furulyájukat, hogy kicsengetés után játsszák rajta a népdalokat, bicíniákat, vagy akár egy áriát a Varázsfuvalából. S ezek a gyermekek nyerik a tanulmányi versenyeket rajzból, versmondásból, vagy uram bocsá’ matematikából is. Fényesen bizonyítják, hogy mindez lehetséges. Napjainkban is lehet!

Arra nagyon kell vigyáznunk, hogy ne váljék csupán tananyagá, leckévé a népdal. Ne csak a dalt tanítsuk meg, hanem tárjuk fel a mögötte húzóóó életet. Ma sokan azért nem szeretik a népdalt, mert egyáltalán nem ismerik azt a világot, mely azt teremtette, szájhagyományozás segítségével évszázadokon át fenntartotta. S hogyan lehet azt szeretni, amit nem ismerünk?

Teremtsünk minél több alkalmat a népdaléneklésre. Mit is csináltak a régi tanítók? Ha belefáradtak pl. a számolásba, vagy a nyelvtanba, felállították a padokban görnyedő osztályt, s elénekelték egyet-kettőt. Utána még a számtan, vagy a nyelvtan is jobban ment. Ma is lehet az énekeóra szűkre szabott keretein kívül is alkalmakat találni egy-egy szép népdal önfeledt éneklésére. Bőségesen megtérül a reá fordított idő.

Azután itt van az iskolából kikerült ifjúság. Soha még nem volt ennyire magára hagyva társadalmunknak ez az értékes rétege, mint napjainkban. Csoda, hogy ha nem találja a helyét, s oda

tevéd az önpusztító testi és lelki kábítószerek birodalmába? Égetően szükséges velük is foglalkozni. Talán a cserkészlet, népfőiskolák, vagy öntevékeny csoportosulások: természetjárás, műkedvelő színjátszás, táncházak szervezése jelentős részüket össze tudná foglalni, jó irányba tudná vezetni, s lehetőséget teremtene arra is, hogy kibontakoztassák a bennük rejlő képességeket. Hasonló módon kellene létrehozni a *felnttek* számára is közösségeket, ahol otthont találhatna a közös éneklés.

Ebben a nagy munkában természetesen nélkülözhetetlen a jó példa is. A különböző népzenei találkozók fóruma például alkalmas volna arra, hogy kéréssel forduljon a rádióhoz, televízióhoz: ne csak a népzenei rovatok szűk „rezervátumába” szorítsák be népünk ősi örökségét, drága kincsét. Szóaljjon meg az minél többször műsorok bevezetések, vagy befejezése alkalmával. Ne legyen „kitiltva” a fő műsoridőkből. Pl. a rádió reggeli adásából, vagy a délelőtti közérdekű magazinjából. Lehetetlen, hogy egy ilyen memorandumnak ne legyen fogatja. De ha mégse lenne, akkor is hallatná a hangját egy-egy fontos, nagy erőt képviselő népzenei találkozó.

A népdal holt napi életét lehetővé tevő nagy feladat elvégzéséhez össze kellene szednünk a legjobb ötleteket. Egymás munkájának megismeréséből is sokat meríthetnénk. Össze kell fogunk minden erőnket ahhoz, hogy a következő évezredben is legyen dala ennek a népnek. Éljen ez a nép, s ne tudja felolvasztani a világ kohója.

Barsi Ernő

„Felkelt a napunk...”

Olvasókönyv a millenniumi művelődéstörténeti vetélkedőhöz

Az ifjúság körében végzett honismereti tevékenység egyik népszerű formája a *vetélkedő*. Mozgósító ereje van, hiszen arra készíti az egyént vagy csoportot, hogy megmutassa felkészültségét, hogy összemérje erejét másokéval. A Honismereti Szövetség is él a nemes versengés alkalmával egy-egy jelentős évfordulón. Az „Emese álma” című, a honfoglalás korát megidéző vetélkedő sikere folytatásra ösztönözte a szervezőket, s ebben az évben Szent István életművének ismeretéből mérik össze tudásukat a fiatalok.

Ezúttal nem magáról a próbatétel-sorozatról kívánok szólni, hanem a felkészüléshez kiadott szöveggyűjteményről, amely *Csorba Csaba* szerkesztésében a *Honismeret* különszámaként jelent meg. Előzménye a *Gyapay Gábor* munkájaként megismert „Emese álma” című olvasókönyv, amely igen hasznosnak bizonyult a korábbiakban. Mindkettő kiadásával azt példázza a Honismereti Szövetség, hogy távlatosan gondolkodik, hogy múltunk nagy korszakait nem csupán egy gyorsan feledhető versenyprogrammal kívánja az ifjúság tudatában rögzíteni, hanem a későbbiekben is használható segédletként a hiteles történelmi ismeretek terjedését szolgálja. Sőt, nemcsak az érdeklődés felkeltéséről, az ismeretszerzésről van szó, hanem az árnyalt, tudományos alapú gondolkodásra nevelésről is.

Mi is az olvasókönyv szerepe? Először is összegyűjt olyan szövegeket (forrásrészleteket, dokumentumokat), amelyekhez egy középiskolás tanulónak egyáltalán nem könnyű hozzájutni. Megteremtí tehát annak a lehetőségét, hogy ne csupán tankönyvekből készen kapott információkkal és állásfoglalásokkal ismerkedjék meg a diák, hanem eredeti, korabeli kútfőkből merítsen, illetve a szaktudomány által feldolgozott eredményeket közvetlenül a történészek alapműveiből tanulmányozhassa. Másodsorban a további önálló olvasásra, a teljes művek megismerésére ösztönöz, mert tájékoztató apparátusával (pl. bibliográfiával) kijelöli a további elmélyedés útját. Harmadsorban az olvasókönyvnek azt a módszertani többletet említeném, hogy magyarázó megjegyzéseivel, az idegen szavak, szakkifejezések értelmezésével megkönnyíti a szakszövegek önálló feldolgozását.

Csorba Csaba munkája példásan megfelel a műfaji követelményeknek. Igényesen, csak a legjobbtól, tehát „tisza forrásból” válogat. A kiválasztott szövegek fő típusai, a tartalmi

összefoglalások (amikor a szerkesztő foglalja össze egy-egy téma lényegét), a szó szerinti idézetek (amelyek a szerzők gondolkodását és a kort közvetlenül érzékeltetik), valamint az összefüggő elemzések, leírások kitűnően egészítik ki egymást, s lehetővé teszik, hogy a megszabott terjedelmen belül is sokat kapjon az olvasó.

A szöveggyűjtemény fontos értéke a tartalmi és műfaji változatosság. Írott forrásokat közül, illetve idéz (okleveleket, alapítóleveleket, történeti munkákat, krónikákat, legendákat, évkönyveket); megismertet a régészet jelentős leleteivel, a műemlékek (templomok, várak) bemutatásával; művészeti alkotások (pl. a királyi hatalmi jelvények) leírásával tágítja a korról alkotható képet; irodalmi művekkel szemlélteti az események és a személyiségek hatását, az utókor emlékezetében való tükröződését; kitér a kultusz szerteágazó jeleire; felsorakoztatja azokat a feldolgozásokat, amelyek Szent István korát elevenítik meg az utókor számára.

Az olvasókönyv nem szemelvények pusztja egymásutánja, a széles spektrumú válogatást életrajzi kislexikon, időrendi áttekintés és bibliográfiai kalauz követi. Mindháromnak van gyakorlati jelentősége. A kislexikon kiegészítheti azokat az ismereteket, amelyek a szövegekben csak utalásszerűen jelennek meg. A kronológia segít abban, hogy az érdeklődő el tudja helyezni a személyeket és a történéseket a korszakon belül, s így elkerülhető a történetietlen értékelés, világosabbá válhat a kölcsönhatások iránya. A könyvzeti fejezet részben műfaji, részben tematikai szerkezetben tájékoztat a tárgyalt időszak feltárt ismeretkincséről.

Mindez már túlmutat az egyszeri, az alkalmi használaton. A „Felkelt a napunk...” című kötet nem pusztán egyetlen vetélkedő segédkönyve. Hosszabb időre szól az útmutatása, s felhasználását – az iskolában is, az egyéni elmélyedésben is – az biztosítja, hogy Szent István korát és utóéletét változatosan mutatja be, s anyagát így együtt máshol nem lehet megtalálni. Ezért hívjuk fel rá a honismeret iránt érdeklődők figyelmét, s ezért illeti köszönet a szerkesztőt és a kiadót.

Kováts Dániel

Adalékok a helyismereti oktatás előzményeihez

1. Az elmúlt év októberében Kiskunfélegyházán jöttek össze azok a könyvtárosok és pedagógusok, akik a Nemzeti Alaptanterv keretében fontosnak tartják a helytörténet oktatását, s ahhoz tevékenyen igyekeznek hozzájárulni. A megnyitóra eljött oktatási miniszterünk is, s előadásában kiemelte a *helytörténet* fontosságát.¹ A helyi „históriás könyvek” megírásakor valóban az adott hely történetéről kell beszélni, de azt is figyelembe kellett venni, miként kapcsolódik az adott táj más helyek, valamint az egész ország történetéhez. Vagy minden tankönyvnek tartalmaznia kell – természetesen a tanulók életkorának megfelelően – a *história* körébe tartozókat.

Mit is foglal magába a *történelem*? 1) Az emberiség, valamely nép, nemzet, ország, egy közösség életében történet fontosabb események sorozatát. 2) Az eseményeknek a tényeket illetően hű, időrendbe szedett, írásba foglalt elbeszélését. 3) Az események tudományos rendszerezését, hatásait, bírálatát. 4) A történelem tantárgyba foglalt tanítást. A történeti múlt feltárásá-

címertan, a leszármazástan, a kronológia, a névtan, az éremtan), valamint az önálló tudományággá fejlődött etnográfia, antropológia, archeológia, földrajz, nyelvtudomány és így tovább.

A helytörténet tehát többféle szakterülettel kapcsolódik össze. Csak akkor lesz megfelelő a helyi tankönyv, ha foglalkozik a következő témákkal. A táj földrajza (kialakulása, talaja, vizei), etnográfiája (szokások, viselet stb.), archeológiája (régészeti leletek), nyelvjárása, névkincs (földrajzi és személynevek), vallási viszonyai, szakrális emlékei, a meglelepülés története, a

¹ Lásd: Honismeret 2000/1. 6–8. old.

közgazgatás, a kereskedelem, az ipar, a társadalmi szerveződések alakulása, a művelődés története, a régi építmények jellemzői. Az anyagot először célszerű helyben összegyűjteni. Értékes forrásokra találunk az egyházközségek historia domusaiban, anyakönyveiben, a könyvtár helyismereti gyűjteményében, a múzeumban, s tekintetbe kell vennünk az ott lakók visszaemlékezéseit. A gyűjtés során fogjuk észrevenni, hogy elődeink több vonatkozásban megelőztek bennünket. Nemcsak arra gondolok, hogy születtek monográfiák már korábban is, hogy készültek becses krónikák, hanem arra is, hogy iskoláinkban már a múlt század utolsó harmadától a tananyagba építve helyismerettel is foglalkozott a tanító.

2. Az 1868. évi XXVIII. tc. 55. §-a előírta az *elemi népiskolákban beszéd- és értelemgyakorlatok bevezetését*, amelynek tananyaga alkalmas volt a lakóhely ismeretének megtanítására. Bárány Ignác 1865-ben megjelent módszertani munkájában² azt ajánlja, hogy a beszéd- és értelemgyakorlatok tananyagát az ismerkedő és előkészítő beszélgetést követően a következő tematikával dolgozzák föl: az iskola, a ház, a család, az udvar, a háziállatok, a kert, az egyház, a helység (a város vagy falu belterülete), a temető, a mező, a rét, a szőlőskert és szőlőhegy, az erdő, a víz, a föld, a lég, az ég, az idő, az ember, az Isten. A földrajz tanításában is hasonló szemlélet vezetett: „Az első osztályban a beszéd- és értelemgyakorlatok alapján az iskola és a lakhely ismertetik. A másodikban... már valamivel körülményesebben ismertetik a szülőföld vagy lakhely, s kifejtetik a községi élet képe. A harmadik osztályban külön órát nyervén a földrajzi oktatás, a szülőföld vagy lakhely ismerete összállítatik s megfelelőleg bővítetik múltjának, nevezetes fiainak, terményeinek és forgalmának ismeretével. A szülőföldről, mint központból kiindulólág utazási képekben s összekötő tanmenetben a haza ismertetik főbb vonásokban... A negyedik osztályban a szülőföld ismerete a helybeli ipar, gyárak és kereskedelem, a tudományos és jótékony intézetek, a társadalmi élet és egyletek bevonásával bővítetik”. A lakóhely ismerete azonban nem öncélú, hanem a társadalmi beilleszkedésre, a munkamegosztásban való részvételre készít elő. „A szülőföld ismertetésénél minden osztályban azt kell szem előtt tartani, hogy nem elég a szülőföldet, ennek részeit, környékét s más efféléket szemléltetőleg megismertetni, hanem azon viszonytal is meg kell ismertetnünk a tanulókat, melyben tanítóikkal, szüleikkel, rokonaikkal, egyházi és világi előljáróikkal, s majdan polgártársaikkal s a községgel állani fognak; hogy megismertessük őket azon kötelességekkel, melyek ezen viszonyból származnak...”

Az 1905-ben kiadott minisztériumi rendelkezés tovább tagolja az egyes anyagrészeket. Az első osztályban a beszéd- és értelemgyakorlatok keretében „a tanítás központjai és körei”: a szülői ház, az iskola, a tempom, az idő, az időjárás; a másodikban: a község, a község határa, a határ növényei, állatai, ásványai, természeti és vadon élő növényei. A harmadik osztályban belépő földrajzi sem szakította meg a községgel és határával a kapcsolatot, ebből vezetik le a haza fogalmát, a térkép használatát. A természetrajz anyagát ugyancsak a lakóhelyhez kötötték: az első és második osztály ugyanazonokon a helyeken figyeli a táj változásait, évszakonként megfigyelve az állatokat, a természetes növénytakarót. Nem véletlen, hogy a természet szeretetében nőttek fel a gyerekek.

A beszéd- és értelemgyakorlat tantárgyat vagy beszélgetést az első világháború után kibővítve kiterjesztették a 3. és 4. osztályra is, Drozdy Gyula jó vezérkönyveket írt a tanításhoz. Ezek legfőbb érdeme, hogy egységesen szemléli a tantárgyi rendszert. Ezt a tantárgyat 1956-ban visszazorították, s bevezették a „Lakóhely ismeretek”-et. Az államosítás után kiépülő általános iskolában az 1960-as évekre a beszélgetés háttérbe szorult, új tantárgyként megjelenik a „Környezetismeret”.

3. Érdemes kitérni egy másik iskolatípusra, a *polgári iskolára* is. Ennek szervezése ugyancsak 1868-ig nyúlik vissza. Anyagi okok miatt nem valósulhatott meg az eredeti elképzelés, hogy minden 5000 léleknél nagyobb település nyisson polgári iskolát, de a tehetősebb helységek törekedtek erre. Kiskőrösön például 1902-ben alakult ilyen típusú állami iskola. A tantárgyak között nem szerepelt ugyan külön a helytörténet, mégis megvolt a lehetőség a helyi sajátosságok és hagyományok megismerésére. Hogy miképpen, azt a kiskőrösi Magyar Királyi Állami Petőfi Sándor Polgári Fiú és Leányiskola példáján mutathatom be.³

² *Bárány István*: Tanítók könyve. Rendszeres kalauz a nevelés és tanítás vezérlésére, a népiskola tantárgyainak kezelésére, s a tanítóknak az irodalom terén való haladására. 2. kiadás, Pest, 1871.

³ Forrással az iskolai Értesítői szolgáltak 1924-től 1943-ig.

Az ifjúsági önképzőkör azt a célt tűzte ki, hogy „az ifjúság lelkében elmélyítse Petőfi kultuszát”. A tanulók felolvasásokkal, szavalattal, szabadelőadások és önálló dolgozatok előadásával foglalkoztak, s felkészültek a különböző ünnepekre, amelyek gyakran túl mutattak az iskola falain. A mai helyi tantervek koncepciójának érvényesülését látom már 1926-ban, amikor azt olvasom: „november 4-én Szabó Miklósné tanárnő vezetésével az I. leányosztály a lombhullást figyelte meg a határban. November 10-én Bucsek Gabriella tanárnő Petőfi szülőházában volt, hogy kifejezze kegyeletét városunk(!) nagy költője iránt; a szerzett tapasztalatokról iskolai dolgozatot is készítettek. Tomcsányi Anna tanárnő vezetésével a IV. leányosztály növendékei 1927. április 21-én, az I-II. osztályos leányokkal látogattak el a szülőházhoz a Petőfi-kultusz ápolására és a nemzeti nagyjaink szellemi kincseinek megbecsülésére való nevelés céljából”. A következő évben a tanulmányi kirándulásokról ezt tudjuk meg: „November 2-án dr. Bencsik Imre, Szabolcs Gyula, Bucsek Gabriella, Tomcsányi Anna tanárok vezetésével az iskola növendékei mind a két temetőbe kimentek és virágot helyeztek el a hősi halottak, a vértanúk, Petőfi Sándor dajkája, Kurucz Zsuzsanna, tovább Bajzák János volt polgári iskolaigazgató sírjára. A temetői út célja a kegyeletes érzések ébrentartása és az áldozatkészség gyakorlása volt”.

A március 15-i ünnepeket is felhasználták arra, hogy a tanulóknak a nyilvános szereplésre alkalmat adjanak. Fellépett a kiváló énekkar, amelyet kezdetben Meskó György ev. iskolai tanító, 1924-től pedig kisebb megszakításokkal Zsigmond Ferenc vezetett. Több polgárista szavattal szerepelt, az ünnepi szónok nem egyszer a polgári iskola egy-egy tanára volt. A tanárok közművelődési tevékenysége egyébként is jelentős lehetett, részt vettek a Petőfi Olvasó Egylet, a Petőfi Dalkör, a Petőfi Irodalmi Kör munkájában.

1930-ban Mendelényi Sándor lett a polgári iskola igazgatója, aki igen nagy energiával igyekezett az iskolai nevelés színvonalát még magasabbra emelni. Többek között a tanulmányi kirándulások tudatosabb szervezésében is megnyilatkozott ez a törekvés. A földrajz keretében foglalkoztak a szabadban való tájékozódással, a látókörrel, a látóhatárral, a világtájakkal. A gazdaságtan, a természetrajz tantárgyak szemléltető sétái a község határába, a takácsműhelybe, a kertészetbe, a szőlőtelepre vezettek. Megszemlélték ősszel és tavasszal a természetes növénytakarót, gyűjtötték a növények termését, megnézték a kender és len feldolgozásának eszközeit és menetét, az üvegházakat és a melegágyakat, a faiskolát. A vegytan és háztartástan órák alkalmat adtak a mustsűrítő, a mézárszék, a kertészet, a szeszfőzde, az ecetgyár, a szódagyár, a műjéggyár, a bőrgyár, a festőműhely meglátogatására, s közben az ipari kémia szemléltetésén túl a településen belüli kapcsolatok javítását is szolgálták. A fizika keretében megnézték az orvosi rendelőben a röntgengépet, a postán a szolgáltatásokat és a távírdát, a villanytelepen a szívógázmotor és az áramfejlesztő működését, a moziban az ívlámpa szerepét, s nem maradt ki a vasút sem az ipari gépek megismerése során.

Különböző vallású, származású és anyanyelvű tanulók jártak együtt a polgárba, valamint a különféle egyesületekbe (Vöröskereszt, cserkészlet, önképzőkör, sportkör, énekkar), együtt voltak az iskolában, sokszor találkoztak az iskolán kívül is, s eredményesen végezték szórakozást nyújtó feladataikat. Ez a sokféleség adta meg azt a tartást, amit 1950-ben Kiskörösrre kerülésemkor tapasztaltam.

A rám maradt évkönyvekből, könyvekből, vázlatokból, a szülői értekezletek jegyzőkönyveiből látszik, milyen gondosan készültek a tanulmányutakra a nevelők. Megállapíthattam, hogy nem is volt olyan rossz a magyar iskolarendszer. Már csak azért sem, mert a tanítóképzőkben oktató pedagógusok magas követelményszintet állítottak tanítványaik és önmaguk elé. Nincs is az általam ismert tanítóképző intézmények között olyan hely, ahol a tanárok publikációkban ne foglalkoztak volna a táj földrajzával, flórájával, faunájával, történelmével. Sok iskolatörténeti mű is született.⁴

Ezeknek az előzményeknek a figyelembevételével kellene összeállítani a helytörténeti tanönyveket, amelyekből minden szakos tanár kivethetné tantárgya számára a múlt emlékeit. Tehát – az általános iskola alsó tagozatát kivéve – nem külön tantárgyban oktatnánk lakóhelyünk igazi ismeretét, hanem beépülne az a teljes tantárgyi rendszerbe.

Iván László

⁴ Csak néhány kalocsai munkát említenék példaként. *Winkler Pál*: Monostoraink a mohácsi vész előtt a kalocsai egyházmegyében; *Winkler Pál*: Kalocsa története; *Varga Lajos*: Kalocsa és vidéke; *Angern Tivadar*: A Hajnald Obszervatórium; *Winkler Pál*: A kalocsai érseki főszékesegyház 1010-től napjainkig; *Berauer József*: A Kalocsa-egyházmegyei római katolikus népiskolák története.